

Prof. dr hab. Józef Koredczuk
Zakład Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Instytut Historii Państwa i Prawa
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Wrocław, dnia 3 stycznia 2022 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Pawła Majdańskiego pt. „Urząd Wojewody Lubelskiego w latach 1944-1950”, napisanej pod kierunkiem dra hab. Andrzeja Wrzyszcza, prof. UMCS, Lublin 2021, ss. 619.

I. UWAGI OGÓLNE

Rozprawa doktorska mgra Pawła Majdańskiego pt. „*Urząd Wojewody Lubelskiego w latach 1944-1950*” stanowi oryginalne opracowanie zagadnienia z zakresu historii administracji w Polsce. Województwo lubelskie w omawianym okresie było polem do przeprowadzania eksperymentów ustrojowych, kolebką Polski Ludowej, a głównym eksperymentatorem był wojewoda lubelski, którego urzędu dotyczy recenzowana rozprawa doktorska. Z zebranych na gruncie lubelskim doświadczeń z funkcjonowaniem administracji terenowej korzystano następnie w całym kraju.

II. UWAGI SZCZEGÓLWE

1. Uwagi merytoryczne.

Cezurę końcową recenzowanej rozprawy istotnie wyznacza akt mający symboliczne znaczenie, jakim jest rozporządzenie Wojewody Lubelskiego z dnia 24 maja 1950 r. o obowiązku niszczenia chwastów. Symboliczne ze względu na fakt, że nie długo potem organ, który je wydał uległ likwidacji.

Autor przewidując pewne wątpliwości dotyczące tytułu jego rozprawy, które także i mi się nasunęły, czy nie powinien on brzmieć: „Wojewoda i Urząd Wojewody Lubelskiego w latach 1944-1950”? Przekonywująco rozwiął je wyjaśniając terminologię przyjętą w rozprawie (s. 18-23), wykazując się przy tym wiedzą z zakresu prawa administracyjnego i rozróżniając pojęcie organu od pojęcia urzędu. Tak na marginesie wątpliwości o to, która

nazwa jest bardziej poprawna: Wojewoda czy Urząd? – rozstrzygnęła praktyka. W prawie bowiem i archiwaliach, urząd o którym pisze Doktorant określono jako Urząd Wojewódzki Lubelski, a więc nazwą nawiązano do jednostki podziału administracyjnego, którą zarządzał.

Recenzowana rozprawa, nie licząc wstępu i zakończenia, składa się z trzech obszernych rozdziałów. Spośród których najobszerniejszy (186 stron) rozdział II dotyczy tytułowego Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego. Każdy z tych rozdziałów niewiele poszerzony mógłby stanowić odrębną pracę naukową.

Przede wszystkim należy podkreślić źródłowy charakter pracy w której Autor wykorzystał ponad 250 jednostek archiwalnych, odnoszących się nie tylko do województwa lubelskiego, ale także powstających w miarę upływu czasu po zakończeniu wojny innych polskich województw. Nie jest to dzisiaj zbyt często spotykane. Autor doskonale poradził sobie w niektórych przypadkach z mizernością i enigmatycznością zachowanych źródeł z epoki (s. 77 p. 197), a innych przypadkach z ich nadmiarem i objętością. Podobnie jak z bolączką jurystyczną ówczesnych czasów, czyli rozdźwiękiem między stanem prawnym a stanem faktycznym (s. 245).

Autor przechodząc do merytorycznej części swojej rozprawy zaczął ją od przedstawienia pozycji wojewody lubelskiego w strukturach administracji terenowej w Polsce w latach 1944-1950. Miało to kluczowe znaczenie. Ustalenia bowiem poczynione w tym rozdziale rzutują na dalsze wywody w pozostałych rozdziałach. Doktorant w tym rozdziale musiał rozwikłać funkcjonowanie starych przedwojennych rozwiązań ustrojowych w nowej powojennej rzeczywistości. Zdając sobie sprawę ze skomplikowanej sytuacji politycznej, jaka wytworzyła się na ziemiach polskich pod koniec II wojny światowej przedstawił zarówno uwarunkowania zewnętrzne (międzynarodowe), jak i wewnętrzne powstawania ośrodków państwowości polskiej na Lubelszczyźnie w roku 1944 i 1945. Niektóre kwestie (np. rozdz. I pkt 1.1. „Międzynarodowe uwarunkowania przejścia władzy w Polsce przez komunistów”) Autor omawia niezwykle szeroko, można nawet stwierdzić za szeroko.

Gdy sytuacja w tym zakresie już się wyjaśniła przedstawia pozycję Wojewody Lubelskiego w stosunku do rządu, Ministra Administracji Publicznej, gdzie niby było tak jak dawniej, a w rzeczywistości całkowicie odmiennie. Na marginesie można żałować, że Autor rozprawy nie poświęcił więcej uwagi osobie ministra Władysława Kiernika, który już przed wojną kierował administracją państwową i miał z tym pewne problemy, dotyczące właśnie wojewodów. Czy po II wojnie światowej wykorzystał on niektóre swoje przedwojenne doświadczenia w tym zakresie?

Pisząc o pozycji ustrojowej [czy nie lepiej byłoby prawnej – J.K.] wicewojewody (rozdz. I pkt 2.5.) Autor powinien był omówić nie tylko jego uprawnienia, ale również kwestie dotyczące jego powołania i odwołania, które także składają się na jego pozycję ustrojową.

Interesujące są także rozważania Autora dotyczące relacji między Wojewodą Lubelskim a Wojewódzką Radą Narodową w Lublinie (rozdz. I pkt 3). Relacje między starym, zakorzenionym w polskiej tradycji ustrojowo-prawnej organem, jakim był wojewoda a nową instytucją, implementowaną „ze wschodu”, której zręby dopiero co kształtowały się, jakimi były rady narodowe. Autor w tym zakresie nie tylko przedstawił relacje prawne regulujące stosunki między wspomnianymi organami, a nawet zwyczaje jakie się ukształtowały (s. 125).

Kluczowego znaczenia z punktu widzenia tytułu rozprawy nabrał jej rozdział drugi zatytułowany „Organizacja wewnętrzna Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego”. Autor przedstawił w nim niezwykle szczegółowo wewnętrzne zmiany organizacyjne Urzędu w poszczególnych istotnych dla niego okresach: 1) sierpień 1944 r.-31 maja 1945 r., 2) 1 czerwca 1945 r.-1 lipca 1946 r., 3) 2 lipca 1946 r.-16 luty 1949 r., 4) 17 luty 1949 r.-20 marca 1950 r.

Uważam, że Autor zbyt mało wyeksponował fakt, że przez kilka pierwszych miesięcy Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego urzędował w tym samym budynku, co miał siedzibę także Urząd Wojewody Lubelskiego, nie przekładało się to na jakieś szczególne regulacje prawne odróżniające Urząd w Lublinie od urzędów innych wojewodów, ale faktycznie nie pozostawało bez znaczenia na jego funkcjonowanie. Jako przykład można podać tu niemalże natychmiastowe powielanie niektórych regulacji ministerialnych w aktach prawnych wydawanych przez wojewodę lubelskiego.

Szeroko omawia natomiast to, co miało rzeczywisty wpływ na funkcjonowanie Urzędu: system kancelaryjny, sytuację prawną pracowników i strukturę kadrową Urzędu oraz organizację pracy w nim. Wykazując się w tym zakresie i znajomością regulacji prawnych oraz specjalistyczną wiedzą.

Szkoda, że Autor rozprawy, pisząc o organizacji wewnętrznej Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego nie przedstawił jego organizacji przynajmniej częściowo w postaci schematów, byłoby to bardziej urozmaicone, a nie tak monotonne. Interesującym urozmaiceniem byłoby także dołączenie do rozprawy zdjęć wojewodów lubelskich z omawianego okresu (było ich zaledwie trzech).

Oprócz organizacji wewnętrznej Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego ważna była także jego działalność, którą Autor przedstawił w rozdziale trzecim rozprawy. Działalność Urzędu jest kwestią, która wzbudzała i do dziś wzbudza największe kontrowersje, problemy z jednoznaczną oceną. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na punkt 3 rozdziału III „Wojewoda Lubelski jako zwierzchnik administracji ogólnej”, w którym Autor odniósł się do najważniejszych w praktyce kwestii dla województwa lubelskiego w analizowanym okresie, takich jak: świadczenia rzeczowe ludności, nacjonalizacja przemysłu, „bitwa o handel”, przesiedlenia ludności ukraińskiej, reforma rolna i próba kolektywizacji rolnictwa oraz odbudowa Lubelszczyzny ze zniszczeń wojennych. Były to najważniejsze wydarzenia, którymi żyła ludność w tamtym czasie.

Inną kwestią badawczą na którą zwrócił uwagę Autor były pewne problemy na szczeblu administracji krajowej i wojewódzkiej, dotyczące nieprecyzyjnego rozdzielenia kompetencji Ministra Administracji Publicznej (przed wojną Spraw Wewnętrznych) i Ministra Bezpieczeństwa Publicznego, które były konsekwencją przyjęcia w tym zakresie regulacji prawnych z okresu międzywojennego, kiedy to z tym także były kłopoty. Obowiązek bowiem zapewnienia przez wojewodę na podległym mu terenie bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego nie korelował z jego kompetencjami w tym zakresie w stosunku do organów milicji i urzędów bezpieczeństwa. Szczególnie współpraca organów administracji publicznej z władzami bezpieczeństwa publicznego zarówno na szczeblu województwa lubelskiego, jak i wchodzących w jego skład powiatów w okresie wyznaczonym cezurami recenzowanej rozprawy doktorskiej miała niezwykle istotne znaczenie.

Zdając sobie sprawę ze szczególności okresu oraz charakteru ustrojowego powstającej Polski Ludowej (na początku Lubelskiej) o których pisze, Autor w każdym rozdziale oraz w aneksach przedstawia uwarunkowania polityczne wydarzeń które omawia. Nie bez znaczenia – także z punktu widzenia współczesnej perspektywy – było także ukazanie przez Autora afiliacji polityczno-partyjnych wojewodów i wicewojewodów lubelskich, kadry urzędniczej Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego oraz starostów powiatowych województwa lubelskiego.

Na pochwałę zasługuje także skromność Autora, który nie przypisuje sobie nie swoich zasług, przyznając np. że selekcji literatury badawczej z okresu PRL-u dokonał w ślad za innymi badaczami tego okresu (s. 30 przyp. 59). Podobnie oceniam umiar Autora w ocenie wydarzeń i osób o których pisze, odbiegający pozytywnie od stylu wielu osób, które

współcześnie piszą o czasach PRL-u.. Świadczy to o jego kulturze osobistej i naukowym a nie politycznym podejściu do przedmiotu rozprawy.

Na bardzo pozytywną ocenę zasługuje „Wykaz ważniejszych aktów prawnych wykorzystanych w rozprawie” (s. 582-609) systematyka w nim zastosowana na pewno ułatwi czytelnikom rozprawy i badaczom powojennej administracji poszukiwanie i selekcję materiałów źródłowych (s. 15 przyp. 3). Jest ona według mnie wzorcowa.

Autor zdając sobie sprawę z obszerności problematyki, którą wybrał na przedmiot swojej rozprawy doktorskiej i praktyczną niemożność jej wyczerpującego omówienia skupił się na tych kwestiach, które według przyjętej przez niego koncepcji rozprawy uznał za najistotniejsze. Trzeba dodać, że Autor dokonał tego wyboru uwzględniając specyfikę, odrębność województwa lubelskiego w odróżnieniu od innych województw polskich oraz wojewody lubelskiego i kierowanego przez niego urzędu.

Mimo obszerności rozprawy nasuwają się także intrygujące pytania, na które nie znajdujemy odpowiedzi w pracy, jak np. dlaczego nie uruchomiono Wydziału Kontroli w Urzędzie Wojewody Lubelskiego (s. 229), skąd tak duży ubytek osób pracujących w Urzędzie Wojewódzkim w październiku 1946 r. (s. 319) a z kolei w październiku 1949 r. przyrost osób przyjętych do pracy w Urzędzie (s. 320).

Końcowe wnioski Autora należy uznać za wyważone, mające charakter rekapitulacji bez nadmiernego zadufania odnośnie do znaczenia tematu rozprawy. Szkoda, że Autor w „Zakończeniu” nie wspomniał jednak kilka słów o prawnej likwidacji w Polsce na kilkadziesiąt lat urzędu wojewody, a faktycznej na przykładzie Urzędu w Lublinie

Integralną część rozprawy stanowi także dołączony do niej obszerny zbiór aneksów (w sumie 11), stanowiących uzupełniający materiał ilustracyjny do tego, o czym pisze Autor w samej pracy. Aneksy te w całości oparte na źródłach archiwalnych mogą być również przydatne dla innych badaczy interesujących się problematyką administracji publicznej na Lubelszczyźnie w latach 1944-1950. Szczególnie interesujące są aneksy nr 10 i 11 zawierające opinie KW PPR w Lublinie i oceny przydatności do służby starostów i wicestarostów powiatowych województwa lubelskiego.

Wiele cennych i interesujących informacji znajdujemy także przypisach rozprawy.

Niektóre sformułowania Autora pod względem stylistycznym budzą pewne kontrowersje. Są one na pewno oryginalne, odzwierciedlają Jego młody wiek, mają charakter popularny, ale nie za bardzo naukowy; np.: „sznyt” (s. 39 i 57) „dezynwoltura” (s. 70), „partia uprawnień” (s. 90), „orbity kompetencji” (s. 98), „orbity działania” (s. 169 p. 570), „rozbudowanymi osadami” (s. 411), „kindersztuba” (s. 495), „totumfacki” (s. 495).

Autor w rozprawie nie tylko powołuje się na obszerną literaturę przedmiotu, lecz niejednokrotnie polemizuje z wypowiedziami w niej zawartymi, po dokładnej uprzedniej ich analizie.

Spośród braków rozprawy można jedynie Autorowi zarzucić brak wykazu tabel. Za zbędne uważam natomiast powtarzanie w tekście rozprawy, jakim skrótem dalej Autor będzie opatrywał dany akt prawny, skoro już na początku w „Wykazie skrótów” tą kwestię wyjaśnił. Mylące jest także rozpoczynanie systematyki wewnętrznej w każdym rozdziale rozprawy od punktu 1 (zamiast np. 1.1, 2.1, 3.1.).

Recenzowana rozprawa na pewno z zupełnie innym zainteresowaniem spotka się u osób z zewnątrz, niż u osób zamieszkujących na Lubelszczyźnie, czy w Lublinie. Zwłaszcza u osób starszych wiekowo, które być może kiedyś pracowały w administracji publicznej (może w samym Urzędzie Wojewody Lubelskiego), żyjących świadków tamtych wydarzeń, które czytając ją westchną z łezką w oku. Z tych też powodów uważam opublikowanie jej drukiem za uzasadnione.

2. Uwagi formalne

Jak na tak obszerną pracę należy podkreślić staranność Autora w przygotowaniu jej tekstu i niewielkiej liczbie błędów drukarskich, które w niej się znalazły. Można tu jedynie wskazać:

- s. 9 – skrót „APL, WRN w Lublinie 1944-1950”, powinien być po skrócie „APL, WK PPS”.
- s. 43 w. 9 od dołu – jest „względu niemożność”, powinno być „względu na niemożność”.
- s. 55 w. 7 – jest „Lubelski”, powinno być „Lubelskim”.
- s. 84 w. 13, s. 85 w. 17 – jest „1931”, powinno być „1931 r.”.
- s. 98 w. 12 – jest „cechowały nader”, powinno być „cechowały się nader”.
- s. 106 w. 13 – jest „cel wyładunkowo-”, powinno być „cel punktach wyładunkowo-”.
- s. 121 w. 14 – jest „Jednak Bogiem”, powinno być „Jednak między Bogiem” [nie należy jednak przywoływać Boga nadaremno – J.K.].
- s. 202 p. 648 w. 1 – jest „jawiła tak”, powinno być „jawiła się tak”.
- s. 223 w. 7 od dołu – jest „grypy”, powinno być „grupy”.
- s. 233 w. 3 – jest „,,nadmiernych manc””, chyba powinno być „,,nadmiernych mank””.
- s. 247 p. 756 – jest mowa o podpunkcie „b)”, ale nie wiadomo co on oznacza?
- s. 255 w. 12 – jest „stronie”, powinno być „strony”.

- s. 291 p. 857 w. 3 – brakuje z którego roku jest ustawa z dnia 26 czerwca [zapewne 1974 – J.K.].
- s. 319 k. 2 w. 4 – jest „starostwa”, powinno być „starostwach”.
- s. 327 w. 2, s. 331 w. 17, s. 333 w. 13 – jest „„wykaz”, powinno być „„Wykaz”.
- s. 361 p. 1073 w. 7 – jest „miedzy sobą i z zasadnicza”, powinno być „między sobą i z zasadniczą”.
- s. 370 p. 1083 w. 4 – jest „takie”, powinno być „takim”.
- s. 374 w. 5 od dołu – jest „tronie”, powinno być „tonie”.
- s. 412 w. 12 od dołu – przed „cebula (cena za 100 kg)” brakuje „,21)”.
- s. 424 w. 4 od dołu – jest „dowódcę”, powinno być „dowódcy”.
- s. 431 p. 1284 w. 4 – jest „przykład”, powinno być „przykładzie”.
- s. 456 w. 11 od dołu – jest „doczekał mocno”, powinno być „doczekał się mocno”.
- s. 484 w. 4 od dołu – jest „zachowała niezbyt”, powinno być „zachowała się niezbyt”.
- s. 485 p. 1439 w. 1 – jest „wykładania”, powinno być „wykładnia”.

Niektóre zwroty obcojęzyczne, głównie łacińskie powinny być kursywą.

W pracy znajdujemy także wersy, które nie są wyjustowane do prawej strony.

III. WNIOSKI

Recenzowana rozprawa ukazuje obiektywnie niezwykle ważny fragment powojennych dziejów Polski Ludowej bez zbędnych upiększeń i nadmiernego krytycyzmu. Okres, który mimo, że miał charakter przejściowy wywarł duży wpływ na dalsze losy nie tylko Lubelszczyzny, ale również Polski.

Pomimo krytycznych uwag, które wyraziłem w niniejszej recenzji, podtrzymuję moją pozytywną opinię o niej.

Reasumując, pragnę zwrócić uwagę na wysoki merytoryczny poziom naukowy rozprawy Doktoranta, którego rozprawę uważam za wyróżniającą. Ze względu na ten poziom i lukę, jaką wypełniłaby rozprawa Autora w polskiej nauce historii prawa, uważam również, że zasługuje ona na opublikowanie drukiem.

W związku z powyższym uważam, że recenzowana rozprawa Pana Pawła Majdańskiego pod tytułem „*Urząd Wojewody Lubelskiego w latach 1944-1950*”, spełnia wymogi określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595) i może być podstawą do podjęcia dalszych kroków w przewodzie doktorskim, dotyczącym Jego osoby.

Prof. dr hab. Józef Koredczuk
Zakład Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Instytut Historii Państwa i Prawa
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Wrocław, dnia 3 stycznia 2022 r.

Szanowny Pan
Prof. dr hab. Leszek Leszczyński
Dyrektor
Instytutu Nauk Prawnych
UMCS w Lublinie

Panie Profesorze

Przesyłam recenzję rozprawy doktorskiej Pana mgra Pawła Majdańskiego pt. „Urząd Wojewody Lubelskiego w latach 1944-1950”. Przy okazji życzę Panu i Wszystkim Pracownikom kierowanego przez Pana Instytutu wszelkiej pomyślności w Nowym 2022 Roku.

Z poważaniem

Józef Koredczuk